

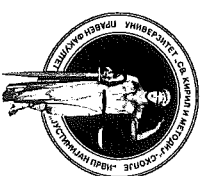
УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“
ПРАВЕН ФАКУЛТЕТ „ЈУСТИНИЈАН ПРВИ“ – СКОПЈЕ

ГОДИШНИК

НА ПРАВНИОТ ФАКУЛТЕТ
„ЈУСТИНИЈАН ПРВИ“ ВО СКОПЈЕ

ANNUAIRE

DE LA FACULTÉ DE DROIT
„JUSTINIANUS PRIMUS“ DE SKOPJE

ВО ЧЕСТ НА
ПРОФ. Д-Р МИОДРАГ МИЦАЈКОВ

СКОПЈЕ, 2018

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“ – СКОПЈЕ
L'UNIVERSITE „ST CYRILLE ET METHODE“ – SKOPJE

ГОДИШНИК
НА ПРАВНИОТ ФАКУЛТЕТ
„ЈУСТИНИЈАН ПРВИ“ ВО СКОПЈЕ

ГОДИШНИК	ТОМ 58	СКОПЈЕ SKOPJE	2018
----------	--------	------------------	------

ANNUAIRE
DE LA FACULTÉ DE DROIT
„IUSTINIANUS PRIMUS“ DE SKOPJE

РЕДАКЦИСКИ ОДБОР

Уредничка на Годишникот:

проф. д-р Каролина Ристова - Астеруд

Уредувачки одбор на Годишникот во чест на проф. д-р Миодраг Мицајков, редовен професор во пензија на Правниот факултет „Јустинијан Први“ во Скопје:

проф. д-р Добринка Тасковска (Северна Македонија),

проф. д-р Јасна Бачовска Нелиќ (Северна Македонија),

проф. д-р Ирина Рајчиновска Пандева (Северна Македонија),

проф. д-р Петра Дебушер (Белгија),

проф. д-р Злаган Мешкиќ (Босна и Херцеговина),

проф. д-р Ана Лисе Клаер (Данска),

проф. д-р Ричард Матланд (САД),

проф. д-р Славоко Ѓорѓевиќ (Србија),

проф. д-р Марија Игњатовиќ (Србија),

проф. д-р Ченкер Ѓокер (Турција),

проф. д-р Али Ресул (Турција),

доц. д-р Александар Спасов (Северна Македонија),

доц. д-р Драги Рашковски (Северна Македонија),

д-р. Штефан Пирнер (Германија).

Секретар на Годишникот: ас. м-р Илија Манасиев

Правен факултет „Јустинијан Први“,
ул. Голе Делчев 96 1000 Скопје, Република Северна Македонија

Лектура: Дениз Тесторидес и Славчо Пеев

Печати: Печатница НАПРЕДНОК - Тетово

Тираж: 150

Објавувањето на овој Годишник и подготовката на трудови чии што автор(к) се вработен на Правниот факултет „Јустинијан Први“ - Скопје е во рамки на проект „Евроинтеграцијата на општествениот, правниот и политичкиот систем на Република Северна Македонија“.

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“
ПРАВЕН ФАКУЛТЕТ „ЈУСТИНИЈАН ПРВИ“ – СКОПЈЕ

ГОДИШНИК

НА ПРАВНИОТ ФАКУЛТЕТ
„ЈУСТИНИЈАН ПРВИ“ ВО СКОПЈЕ

ANNUAIRE

DE LA FACULTÉ DE DROIT
„IUSTINIANUS PRIMUS“ DE SKOPJE

ВО ЧЕСТ НА
ПРОФ. Д-Р МИОДРАГ МИЦАЈКОВ

СКОПЈЕ, 2018

**ВОВЕДНА РЕЧ ВО
ЧЕСТ НА ПРОФ. Д-Р МИОДРАГ МИЦАЈКОВ**

Почитувани читатели(к)и,

Во мое име, во име на сите членови на Катедрата за воведни и теоретски правни науки при Институтот за правно-политички науки, како и во име на сите наставници соработници на Правниот факултет „Јустинијан Први“ во Скопје, ми претставува огромна чест и задоволство да Ви го претставам 58. том на Годишникот на Факултетот во чест на проф. д-р Миодраг Мицајков.

Ваквото честување е израз на една подолга и прекрасна традиција на нашиот факултет, да ги славиме животот и делото на наши истакнати професор(к)и, со истовремено славење на науката и научното творештво, особено во научната област или во областите кои биле и се примарна наставно-научна преокупација на славеникот – во овој случај, теоријата на правото, филозофијата на правото и теоретските политички науки. Со задоволство можам да констатирам дека избраните трудови вклучени во содржината на Годишникот даваат значаен придонес во тој правец. Исто така, длабоко сум убедена дека мојот почитуван проф. д-р Миодраг Мицајков со голем интерес и со задоволство ќе ги прочита сите. Како негова соработничка долги години, една од работите, кои најмногу ме fascinираше кај мојот професор и академски ментор, беше токму неговата пасија кон читањето. Тој навистина беше и е професор кој многу чита, и кој постојано е во кондиција и запознаен со сите развојни трендови и новини во својата научна област.

Спротивно од (не)намерниот имплицит на професор кој е „академски конзервативец“, наставно-научната дејност на проф. д-р Миодраг Мицајков раскажува една друга приказна, имено, приказна за академска широчина и за академска отвореност, вклучително и кога пионерските идеи доаѓаа од помладите генерации наставници и соработници. Тој има големи заслуги за воведувањето на филозофијата на правото во реформираните наставни планови за правните студии во 1993 година на нашиот факултет, не само заради фаќање чекор со (западно)европските правни науки и правни студии туку и затоа што независноста на македонската држава, новите темелни вредности на македонската уставност, како и нејзината ориентираност кон евроинтеграциските процеси, бараа новите генерации правници да фатат чекор со новата

аксиологија на која се темели македонското право. Во истиот период, како професор кој долги години предавал на правните студии, не само вовед во правото туку и наука за политика, тој е еден од најзаслужните за воведувањето посебни студии од областа на политичките науки, за првпат во независна Македонија, а од кои произлегоа стотици млади политиколози, неопходни како кадар за македонската внатрешна и надворешна политика, но и за нејзино теоретско и емпириско проучување. Конечно, не можам, а да не ја илустрирам неговата професорска и академска отвореност и преку мојот сопствен пример и искуство. Секако, мислам на неговата менторска поддршка да изберам магистерска теза за „феминистичките теории за политиката“, која за нашата академска средина беше „пионерска“ и „контроверзна“. Ве уверувам, иако денес може да изгледа неверојатно, во раните 90-ти години од минатиот век, ретко кој друг професор би ја сфатил проблематиката сериозно, но професорот Мицајков го прифати академскиот предизвик, со максимална менторска, научна и интелектуална отвореност. Секако, јас не сум исклучок, ниту, пак, сум единствената која ползувала од менторството на професорот. Такво искуство може да споделаат бројни други магистри и доктори на науки кои тој ги менторирал низ годините. Тоа дефинитивно се однесува на сите други актуелни членови на нашата катедра, а и на многумина други од наставничкиот и соработничкиот кадар, но и во однос на други вработени на Правниот факултет, за академски прашања и теми, но и за помалку академски прашања и теми. Впрочем, проф. д-р Миодраг Мицајков, освен на наставно-научната дејност, голем труд, време и енергија има потрошено и на раководно-управувачки активности и функции на Факултетот: од раководител на катедра и на студии, преку раководител на Институтот за политички и правно-политички науки, сè до продекан (1987 – 1989 год.) и декан во два мандата (1996 – 2000 год.).

Објавувањето на Годишникот во чест на проф. д-р Миодраг Мицајков се совпаѓа со годинага на неговиот 75 роденден, што секако, претставува инспиративен повод и за краток осврт на досегашниот живот и дело на професорот. Тој е роден на 27 август 1944 година во Кавадарци. По завршувањето на основното и средното образование во својот роден град, продолжува со студии на Правниот факултет во Скопје, каде што дипломира во 1967 година, со висок просек. На истиот факултет магистрира во 1977 година, а доктор на правни науки станува во 1985 година на Правниот факултет во Приштина. За време

на своите постдипломски студии, учествува во неколку проекти, меѓу кои, во проект за изработка на правно-политички речник, како и во проектот „Балкански политички системи“. Веднаш по дипломирањето, во 1968 година ја започнува својата академска кариера, како асистент по предметот Теорија на државата и правото на Правниот факултет во Скопје. Периодот од 1978 до 1980 година го поминува како виш предавач на тогаш новооснованиот Правен факултет во Битола, но од октомври 1980 година повторно преминува на Правниот факултет во Скопје. Во текот на својата академска кариера, тој учествува на повеќе научни конференции во земјата и во странство, а остварува и повеќе научни и студиски престои во странство, меѓу кои како најзначајни ги издвојуваме оние на правните факултети во Гренобл (Франција), во Прага (Чешка Република) и на Ломоносов (Русија). Проф. д-р Миодраг Мицајков е (ко)автор на повеќе стручни и научни трудови од областа на правната и политичката теорија, а коавтор е на учебник по Вовед во правото (2007 год.) и (ко)уредник на „Филозофија на правото – избор на текстови“ (2007 год.). За време на неговиот мандат како декан, Правниот факултет го реализираше мегапроектот „Конституирањето на Република Македонија како модерна правна држава“, а и за првпат започна да учествува во (ТЕМПУС) проекти на Европската Унија наменети за високото образование.

Од уредничката на Годишникот,
проф. д-р Каролина Ристова-Астеруд

СОДРЖИНА
НА ГОДИШНИК НА ПРАВНИОТ ФАКУЛТЕТ „ЈУСТИНИАН ПРВИ“ ВО СКОПЈЕ
ВО ЧЕСТ НА ПРОФ. Д-Р МИОДРАГ МИЦАЉКОВ

ВОВЕДНА РЕЧ ВО ЧЕСТ НА ПРОФ. Д-Р МИОДРАГ МИЦАЉКОВ	V
1. Каролина Ристова-Астеруд ПРАВНИОТ ЛАТИНСКИ ЈАЗИК КАКО <i>LINGUA FRANCA</i> ВО ПРАВНИОТ ПРОСТОР НА ЕВРОПСКАТА УНИЈА (Аргументи, дилеми и состојби)	1
2. Јасна Бачовска Недеќ, Ирена Рајчиновска Пандева ПОЛИТИЧКАТА ТОЛЕРАНЦИЈА, СЛОВОДАТА НА ГОВОР И МРЕЖНОТО ОПШТЕСТВО (СТУДИЈА НА СЛУЧАЈ – ТУРЦИЈА)	27
3. Драги Рашковски ОПРЕДУВАЊЕ НА НАДЛЕЖНОСТА НА СУДОТ ВО СПОРОВИТЕ КОИ ПРОИЗЛЕГУВААТ ОД УПОТРЕБАТА НА ОБЈАК (СЛУОД) ТЕХНОЛОГИЈАТА	55
4. Илија Манасиев ВИДОВИ НА ПРАВЕН ОДНОС	71
5. Борче Давитковски, Ана Павловска-Данева, Елена Давитковска, Ивана Шумановска-Спасовска ПРАВНА ЗАШТИТА НА КОРИСНИЦИТЕ НА ЈАВНИ УСЛУГИ СОГЛАСНО ЗАКОНОТ ЗА ОПШТА УПРАВНА ПОСТАПКА	87
6. Тања Каракампшера – Јовановска CONSTITUTIONAL ANALYSIS OF THE DRAFT-LAW ON THE USE OF LANGUAGES OF 2017	111
7. Јелена Трајковска-Христовска СИСТЕМОТ НА КОНТРОЛА НА УСТАВНОСТА НА ПРАВНИТЕ АКТИ ВО РЕПУБЛИКА ИТАЛИЈА	133
8. Александар Спасеновски НЕКОИ АСПЕКТИ НА ОДНОСОТ НА СЛОВОДАТА НА ВЕРОЈСЛОВЕД СО ДРУГИ ЧОВЕКОВИ ПРАВА И СЛОВОДИ	153
9. Љубомир Д. Фрякоски ПРАВНОТО И НАСИСТИВНОТО	161

10. Владимир Божиновски ПРИДОНЕСОТ НА СХОЛАСТИКАТА И ДЕЛОТО НА СВ. ТОМА АКВИНСКИ ВО СОЗДАВАЊЕТО НА ЕДИНСТВЕН КУЛТУРЕН И ПОЛИТИЧКИ ИДЕНТИТЕТ ВО СРЕДНОВЕКОВНА ЕВРОПА	173
11. Христина Рунчева Тасев ВЛИЈАНИЕТО НА ГРЧКАТА ПРАВНО-ФИЛОЗОФСКА МИСЛА ВРЗ ИДЕИТЕ НА РИМСКАТА <i>RES PUBLICA</i>	183
12. Владо Бучковски, Гоце Наумовски, Есин Кранли Бајрам РИМСКОТО ПОЛИТИЧКО ГОВОРНИШТВО НИЗ ПРИМЕРОТ НА <i>MARCUS PORCIUS CATO</i> (КАТОН СТАРИОТ)	197
13. Гале Галев, Јадранка Дабовиќ Анастасовска НАЧЕЛОТО НА СОВЕШНОСТ И ЧЕСНОСТ – ФУНДАМЕНТАЛНО НАЧЕЛО НА ОБЛИГАЦИОНОТО ПРАВО	211
14. Неда Здравева „УГЛЕД И ЧЕСТ“ ИЛИ „НАВРЕДА И КЛЕВЕТА“ – ОДГОВОРНОСТА НАСПРОТИ ЗАКОНСКОТО УРЕДУВАЊЕ	251
15. Тони Дескоски, Вангел Доковски ПРИЧИНИ ЗА ПРИФАКАЊЕ НА АВТОНОМИЈАТА НА ВОЛЛАГА ВО МЕГУНАРОДНОТО ПРИВАТНО ПРАВО	277
16. Елена Михајлова Стратилати УЛОГАТА НА ДРЖАВАТА ВО СПРАВУВАЊЕТО СО ДЕЛАТА ОД ОМРАЗА НИЗ ПРАВНОТО	299
17. Беким Нухија ПРАВНИ АСПЕКТИ НА ХУМАНИТАРНАТА ИНТЕРВЕНЦИЈА	309
18. Љупчо Стојковски СОВЕТОТ ЗА БЕЗБЕДНОСТ НА ООН И „НОВИТЕ ВОЈНИ“	327
19. Јудитен Скорфилд МекЛахлан (Judithanne Scourfield McLaughlan) PRESIDENTIAL CORRESPONDENCE DURING THE CLINTON ADMINISTRATION: STAYING IN TOUCH WITH THE AMERICAN PEOPLE	341
20. Александар Климовски ПРИЧИНИТЕ ЗА ПОЈАВАТА НА АКЦИОНЕРСКИОТ АКТИВИЗАМ И РАЗВОЈОТ НА АКЦИОНЕРСКАТА ДЕМОКРАТИЈА	369
21. Горан Коевски, Дарко Спасевски ТРГОВЕЦ -ПОЕДИНЕЦ И НЕГОВИОТ СТАТУС ВО СТЕЧАЈНАГА ПОСТАПКА	399
22. Биљана Петревска, Ванчо Узунов ПРЕДИЗВИЦИ ВО РЕГУЛИРАЊЕТО И ПОТТИКНУВАЊЕТО НА СОЦИЈАЛНОТО ПРЕТПРИЕМАШТВО	419
23. Елена Нешовска Косева ИНСТИТУТОТ „ДАНОЧНА АРБИТРАЖА“ КАКО ИНСТРУМЕНТ ЗА ПОДОБРУВАЊЕ НА ЕФИКАСНОСТА НА ЗАЕМНАТА ПОМОШ ВО ДАНОЧНИТЕ РАБОТИ	435
24. Ангел Ристов ТЕМЕЛНОТО УРЕДУВАЊЕ НА ИМОТНИТЕ ОДНОСИ НА БРАЧНИТЕ ПАРТНЕРИ: „ЉУБОВ БЕЗ СМЕТКА ИЛИ ЉУБОВ СО ЧИСТА СМЕТКА“	451
25. Елена Игњовска ЕВРОПСКИОТ СУД ЗА ЧОВЕКОВИ ПРАВА И ПРАВОТО НА ИНФОРМАЦИЈА ЗА ГЕНЕТСКОТО ПОТЕКЛО НА ПОСВОЕНИТЕ ДЕЦА	471
26. Драгана Кипријановска ЕВОЛУЦИЈА НА ПСИХИЈАТРИСКО-ПРАВНИТЕ СФАКАЊА ЗА ДУШЕВНИТЕ РАСТРОЈСТВА И ПОСТАПУВАЊЕТО СО ДУШЕВНО БОЛНИТЕ ДЕЛИКВЕНТИ	491
27. Владо Поповски ДЕНОМИНАЦИЈА И ПОДЕЛБА – ЗАМИСЛУВАЈКИ ГО БАЛКАНОТ БЕЗ МАКЕДОНИЈА И МАКЕДОНЦИТЕ	513
28. Биљана Поповска, Иванка Василевска МАКЕДОНСКОТО РЕВОЛУЦИОНЕРНО ДВИЖЕЊЕ ОД СОЗДАВАЊЕТО НА МАКЕДОНСКАТА РЕВОЛУЦИОНЕРНА ОРГАНИЗАЦИЈА ДО ПОЧЕТОКОТ НА ВТОРАТА СВЕТСКА ВОЈНА	527

проф. д-р Јасна Бачовска Нелиќ¹
проф. д-р Ирена Рајчиновска Пандева²

ПОЛИТИЧКАТА ТОЛЕРАНЦИЈА, СЛОБОДАТА НА
ГОВОР И МРЕЖНОТО ОПШТЕСТВО
(СТУДИЈА НА СЛУЧАЈ – ТУРЦИЈА)

Изворна научна статија
УДК:342.727:316.647.5
342.727:316.774(560)

Резиме

Новата информатичка економија ја дизајнира општествено-политичката иднина. Се редизајнираа и темелните демократски вредности: политичката толеранција, политичката ефикасност на граѓаниот и довербата на граѓаните во институциите. Овие вредности станаа глобални кривериди за демократијата. Понатаму на мрежната јавна сфера (Венклер) ја редифинира политичката слобода – таа станува екстремно голема, трошоците да се стане говорник се екстремно мали. Кандидатот на поединецот за активно учество во јавната сфера е голем. Овие социолошко-комуникациски трансформации значат мешкотија за авторитарните земји да ја забржат контролата над јавната сфера. Случајот на Турција нуди значајни лекции во однос на слободата на говор во периодот по преземањето на политичката власт од страна на Партијата на правдата и развојот на Ердоган. Турција стана светски шампион по бројот на новинари во затор, по бројот на тужби поднесени против лица за навреди на претседателот и премиерот на државата пред домашните судови (со исклучително екстензивно толкување на поимот тероризам) и по бројот на тужби пред Европскиот суд за човекови права. Покрај тоа, судската практика на ЕСЧП е предизвикана од екстраординарна ситуација во која лидер

¹ Реловен професор на Правниот факултет „Јустинијан Први“, Унивезитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје;

² Вонреден професор на Правниот факултет „Јустинијан Први“, Унивезитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје;

на држава е обвинет за ширење на говор на омраза, а делот од турските медиуми кои останала надвор од државна контрола и не се згаснати во низата мерки за затворање спроведени изминатите неколку години, секојдневно се соочени со предизвиците што ги носи слободата на говор во земја со авторитарна власт. Ненадминливо политички поларизираната Турција дополнително ја трауматизира неколкудеценискиот процес на евроинтеграција. Напорите за европеизација на земјата се попречени од дневно-политичка практика искристализирана во прогон на неистомисленици. Оваа тенденција Бурут (2016) сосема оправдано ја маркира како „нормализација на омразата“, што како тренд може да води кон дефинитивно застранување на Турција од европскиот пат и враќање на аргументацијата за „судир на цивилизации“ и последователниот наратив.

Клучни зборови: политичка толеранција, слобода на говор, Турција, вмрежена јавна сфера, медиуми.

1. Вовед: вмрежена јавна сфера

„Мрежното општество“ во суштина е општествена структура, која со години беше оквалитикувана како информатиско општество или постиндустриско општество. Кастелс³ „постиндустриското општество“ и „информатиско општество“ ги окарактеризира како недоволно аналитични поими и како што ќе рече „не станува збор само за обични социјални мрежи, туку за социјални мрежи кои произведуваат и управуваат со информатисите, користејќи микроелектронски технологии.“⁴ Во однос на информатиско-технолошката револуција во 80-тите, Европа не ни била свесна што точно се случува, па затоа не навлегува во суштината на предметот за да види како оваа необична трансформација ќе влијае врз културите, заедниците и институциите во светот.⁵

³ Најдобриот начин да се опише Мануел Кастелс во неколку зборови е: социолог кој пред сè се занимава со истражувања поврзани со информатиското општество и комуникациите. Според истражувањето за индексот на ципирање на општествените науки од 2000 до 2006, Кастелс е рангиран меѓу првите пет најцитирани научници од општествените науки и најцитиран автор од светот на комуникациите (English Wikipedia – Manuel Castells);

⁴ Kreisler, H. (2001), *Conversation with Manuel Castells*. <http://globetrotter.berkeley.edu/people/Castells>;

⁵ Ibidem;

Вмрежена јавна сфера⁶ е драматично битен поим во актуелниот социолошки фокус. Тука не се мисли на алатки, т.е. на информатичка технологија, туку на социјален амбиент кој е производ на алатките за комуницирање. „Примарниот ефект на интернетот врз јавната сфера во либералните општества се потпира на активностите на продукција на информатии и култура на новопојавените непазарни учесници: поединци кои работат сами или кооперативно со други, поформални асоцијации како на пример, невладини организации и нивниот повратен ефект врз масовните медиуми. Тие на вмрежената јавна сфера ѝ овозможуваат да ги модерира двата најголеми проблеми на комерцијалните мас-медиуми како платформа за јавната сфера: претераната моќ што им ја даваат на сопствениците и тенденцијата кога сопствениците не ја изразуваат претераната моќ за да се претворат во инертни ентитети“.⁷ Кастелс зборува и за тоа како телекомуникациите му го отворија патот на интернетот и како компјутерски посредуваните комуникации направиле трансформација во општествените односи. Интернетот ги отвори оние врати кои беа затворени за глобализацијата и предизвика коренити промени во меѓусебната комуникација.

⁶ Социолошката наука разликува многу идеи, концепти и теории за јавната сфера, но меѓу нив како најспоменувана, најискутрана, најприфатана, но и најкритикувана се издвојува идејата на Јирген Хабермас. Неговата идеја за јавната сфера денес го вбројува во редот на највлијателните современи социолози, кои основата на современото општество ја бараат во знаењето, културата и информатисите. Создана пред речиси 50 години, идејата за јавната сфера на германскиот социолог Јирген Хабермас ја актуелизира современото живеење, современите потреби, современата јавност. Ако во антиката контролирана и просторно ограничена на јавен простор (агората во Античка Грција и форумот во Рим) јавната сфера лесно можела да биде изоставена, низ историјата таа константно го менува своето значење. Започнувајќи како репрезентативна јавност, преку рационално-критичката расправа во кафаните, салоните и читалниците, преку решавачката улога во формирањето на либералното јавно мислење и парламентарните демократии за денес да се запрашаме дали таа воопшто постои. Опстојувајќи во меѓупросторот на приватната и сферата на јавната власт, јавната сфера се гради во современ театар на модерните општества, во неповрзана област во која поединците и групите преку јавна расправа за прашања од заеднички интерес се обидуваат да понудат разумни решенија. Ако приватната сфера во потесна смисла го одразува цивилното општество, а сферата на јавната власт е тесно поврзана со државата, со владејачката структура во неа, јавната сфера ги надминува и двете обидувајќи се со помош на јавното мислење на државата да ѝ ги предочи потребите на општеството. Изградувајќи се притоа во своевиден театар на дебатирање и убедување, во мненски пазар на купопродажба;

⁷ Бенклер, Ј. *Богатство на мрежите*, Скопје, 2009 стр. 194;

2. Темелните демократски вредности и јавната дебата

Вмрежената јавна сфера овозможи поединците да ја амортизираат моќта на мас-медииите и да продуцираат и организираат политичка акција. Благодариение на вмрежената јавна сфера, поединците и групите имаат политички ангажман да известуваат, коментираат и стихично и спонтано да ја преземаат улогата што традиционално ја имаше печатот во опсервирање, анализа и креирање на политичка ангажираност за работи кои се од јавен интерес. Се отвораат можности за масовна јавна дебата. Дивулгирааниот дијалог, интелектуалната ширина, толеранцијата, отвореноста се, всушност, социо-културните основи на демократијата, а нивното јавно артикулирање е фактор за рационална политика. Но, јавната дебата има етичка вредност само ако се потпира на четири битни правила:

1. почитување на фактите;
2. дијалогска компетентност;
3. дивулгирана социјална комуникација, и
4. јавна одговорност.

Политичката толеранција, политичката ефикасност и довербата на граѓаниот, како манифестации на политичката култура, се темелните вредности на современата демократија. Во развиените општества поединецот е способен да го прифати мислењето со кое не се согласува. Тој е *политички толерантен* и дозволува излагање, печатење или пропагирање на непожелните мислења и е подготвен да го прифати изнесувањето и одбраната на спротивни политички мислења. Свеста за различноста во една социолошка смисла е од понов датум. Градењето на толерантно општество е долг и сложен процес. Митската свест, ирационалните пориви, трубите страсти и нарушената комуникација продуцираат нетолеранција во политиката. Типично за авторитарните политички култури. Тоа е проследено со тенденцијата на агресиивност и тенденцијата за минимизирање на индивидуалните искуства и сопствените погледи, мислења и дејувања. Политичката нетолеранција е во контекст на нетолеранцијата на општествено ниво. Всушност, поврзана е со религијски, политички и идеолошки мотиви и се симнува и до семејно ниво.

Политичката ефикасност го означува интимното чувство на поединецот за делотворност и можност за влијание врз политичкото

одлучување или степен на лична убеденост дека влијае или може да влијае врз одлуките. *Политичката доверба* е степенот до кој граѓаните веруваат во политичката власт, политичките институции и во политичарите. Довербата е во директна корелација со легитимитетот. Разликата помеѓу мрежната информативска економија и масовните медиуми се мрежната архитектура и трошоците да се стане говорник. Општествената промена е окарактеризирана како квалитативна. Квалитативната промена се огледа во трансформација на искуството на поединецот. Имено, тој од слушател или гласач станува потенцијален говорник. Од социо-психолошки аспект битно е менувањето на самоперцепцијата на индивидуите и нивната самокултура, како и развивањето на чувството на партиципативност. Соочени сме со едноставна и ефикасна можност за комуникација во јавната сфера, што им дозволува на поединците да се реориентираат од пасивни читатели и гледачи во потенцијални говорници и учесници во конверзацијата. Поради ова се менува начинот на кој го разбираме она што го слушаме. Она што е и најбитно, се менува начинот на кој ги процесираме и опсервираме дневните настани. Сета приватните опсервации, односно ставови, стануваат предмети на јавна комуникација. Оваа промена значајно влијае врз:

- релативната моќ на медиумите;
- структурата на дотекот на опсервации и погледи;
- претставување на темите и опсервациите на дискурсот;
- начинот на кој се филтрираат темите;
- начинот на кој се кристализираат и синтетизираат позициите,
- агендата на масовните медиуми.

За авторитарните земји тешко е да билат „вмрежени“, а да ја задржат контролата врз јавната сфера.

3. Правна промоција на толеранцијата преку ограничувањата на слободата на говор

Граѓанството и плурализмот се неосстварливи без слободно изразување на мислата и напревар на спротивставени политички идеи. Толеранцијата кон мислата на другиот и различниот, овозможува коезистенција во современите мултикултурни општества. Можноста да се изрази мислењето и да се сподели информација претставува вредносен показател за демократскиот капацитет и институционалната поставеност на демократијата во општествата. Со анализа на

меѓународните документи,⁸ кои всушност ги поставуваат основите на ова право, се доаѓа до заклучок за фундаменталноста на слободата на изразување како право: граѓанско и политичко. Како политичко право⁹ може да биде предмет на одредени рестрикции или ограничувања, кои мораат тесно да бидат толкувани и во согласност со одредени правно поставени објективни цели. Може да се заклучи дека ниедно друго право нема толку причини за исклучоци.

Според член 29 од Универзалната декларација за човекови права, спроведувањето на правата и слободите е предмет на националното право. Според правното толкување, ограничувањата на правото треба да бидат толкувани рестриктивно, а тоа значи дека главното право не треба да биде потценето и ограничувањето не смее да биде поголемо од потребата за заштита на правата и основните јавни добра. Ставот на Обединетите нации е дека не може да има слобода без одговорност и дека слобода без ограничувања може да доведе до кршење на други човекови права како на пример, правото на приватност. Рестрикциите треба да бидат слаборирани од земјите со правно поддржани причини, кои можат да бидат на јавна расправа и одобрени од судските институции со цел подоцна да можат да бидат процесуирани. Според член 19 од Меѓународниот пакт за човекови и граѓански права, можни се три видови рестрикции, кои се обезбедени со закон и се сметаат за неопходни: за почитување на правата и репутацијата на другите луѓе; за заштита на националната безбедност или јавниот ред и за заштита на јавното здравје или морал. Има голем спектар на инструменти и процедури кои треба ја имплементираат слободата на изразување како човеково право и сите негови придружни права. При тоа, налага тие ограничувања да бидат определени со закон и да се неопходни за почитување на правата или угледот на другите, или за заштита на државната безбедност, јавниот ред, јавното здравје или морал.

⁸ УДЧП член 19; МПГПП член 19; ЕКЧП член 10; ЕПЧП член 11; АДПЧ, член 4; АКЧП член 13 и АПЧП член 9;

⁹ Слободата на мислење е едно апсолутно граѓанско право, што значи дека никој не може да го загрози или ограничи човечкото размислување, додека слободата на изразување на мислењето се третира како политичко право;

Член 20 од Меѓународниот пакт за човекови и граѓански права

1. Секое пропагирање на војна ќе биде забрането со закон.

2. Секој повик на национална, расна или верска омраза, што претставува поттикнување на дискриминација, непријателство или насилство, е забрането со закон.

Предвидено во законот значи ограничувањето да биде акт на законодавната власт (парламентот), а не акт на Владата, т.е. извршната власт. Од особена важност е квалификацијата „неопходност во демократското општество“. Ова ја поврзува слободата на изразување и медиумите за концептот на отворено и плуралистичко општество, владееено според демократски принципи. Европскиот суд за човекови права (Стразбур) е многу строг по однос на ова прашање, што може да се види во таканаречениот *Lindgens case*.¹⁰ Практикувањето или користењето на ова право не треба да ги загрозува принципите на еднаквост и недискриминација. Исто така, како акт на ООН релевантна е Конвенцијата за укинување на сите форми на расна дискриминација на ООН од 1965¹¹ – членот 4 од Конвенцијата од државите членки бара да го утврдат како кривично дело секое ширење на идеи засновани врз супериорност или расна омраза. Исто така, Конвенцијата забранува поттикнување на етничка или расна дискриминација, омраза и насилство. Дури и кога визуелно ќе се погледне членот 10 од Европска конвенција за заштита на човековите права и основните слободи на Советот на Европа, која е најповикувана во анализите, се забележува дека вториот став кој ги наведува ограничувањата е поголем во обем.

¹⁰ Во 1986 Судот за човекови права одлучил дека политичар мора да прими критика од највисок степен од обична личност и не може да замолтува новинар поради заштита на својата репутација. Според законите за клевета е дозволено поведување постапки против новинари (кои критикуваат одредени личности на јавни позиции) но мора да бидат избалансирани со слободата на печатот;

¹¹ Конвенција за укинување на сите форми на расна дискриминација на ООН од 1965;

Член 10 стаа 2 од Европската конвенција

Остварувањето на овие слободи, коешто вклучува обврски и одговорности, може да биде под определени формалности, услови, ограничувања и санкции предвидени со закон, кои во едно демократско општество претставуваат мерки неопходни за државната безбедност, територијалниот интегритет и јавната безбедност, заштитата на редот и спречувања на нереди и злосторства, заштитата на здравјето и моралот, угледот и правата на другите за спречување на ширењето на доверливи информации или за зачувување на демократијата и непристрасноста на судството.

Членот 14 од Конвенцијата обезбедува заштитата од дискриминација – врз основ на раса, вера, национално потекло, припадност на национално малцинство итн. во уживањето на правата и слободите кои таа ги признава, како и на секое право поставено понатаму во домашните законодавства на државите (Протоколот бр. 12, член 1). Членот 17 кој ја забранува за злоупотреба на правата предвидува дека ниедна одредба од Конвенцијата нема да се толкува на начин кој имплицира право на една држава, група или лице, да се вклучи во некоја активност или да изврши некој акт со цел да се уништи кое било од правата и слободите определени со Конвенцијата или нивно лимитирање во поголем опсег од оној предвиден со Конвенцијата. Во рамките на легислативата на Европска Унија битна е Рамковната одлука за расистички и ксенофобични кривични дела на Европската Унија од 28 ноември 2008 година¹² која цели да воспостави заеднички кривично-правен пристап во сите земји членки на Унијата, и бара од државите да испитаат дали нивната постоечка легислатива е во согласност со Рамковната одлука.¹³

¹² Рамковната одлука за расистички и ксенофобични кривични дела на Европската Унија од 28 ноември 2008 година.

¹³ Расистичкото и ксенофобичното однесување мора да претставуваат кривично дело во сите држави членки. Формите на однесување кои се опфатени вклучуваат јавно поттикнување на насилство или омраза, јавно ширење или дистрибуција на памфлети, слики или друг материјал кој содржи изразувања на расказам и ксенофобиа, јавно негирање или тривијализирање на злосторствата на геноцид, злосторствата против човештвото и воените злосторства, кога таквото однесување е веројатно да поттикне насилство или омраза против група лица или член на таква група дефинирана на основа на расата, бојата, предците, религијата или верувањето или националното или етничкото потекло.

Дополнителниот протокол од 2003 година кон Конвенцијата за гонење на акти од расистичка и ксенофобична природа направени преку компјутерски системи (Конвенција за сајбер-криминал) од 2001¹⁴ меѓу останатото предвидува и обврска за казнување на ширење на расистички и ксенофобичен материјал преку компјутерски систем (член 3), како и обврска за казнување на расистички и ксенофобични нареди сторени преку компјутерски систем (член 5). Во членот 6 се предвидува казнување на одрекување/негирање, сериозно минимизирање, одбрување или оправдување на геноцид или злосторства против човештвото.

Судска практика на Европскиот суд за човекови права за ограничување на слободата на изразување. Во текот на годините, а особено по 1990, Судот воспоставил значителен правен корпус во однос на член 10 од Европската конвенција за заштита на човековите права и темелните слободи. „Системот на заштита на основните права и слободи воспоставени со европската Конвенција за човекови права се заснова врз начелото на супсидијарност. Задачата за обезбедување на примената на Конвенцијата првенствено ја имаат нејзините држави што се потписнички, Европскиот суд ќе интервенира само доколку државите не успејат да ги исполнат своите обврски. Со години назазад и како последица на различни фактори, Судот е преплавен со индивидуални жалби (повеќе од 149.000 беа во тек до 31 март 2011 година). Притоа, најголемиот дел од овие жалби (повеќе од 95 %) се отфрлени без да се испитува нивната основаност поради тоа што не успеале да исполнат некој од критериумите за допуштеност предвидени со Конвенцијата.“¹⁵ Имајќи го предвид значењето на Судот, како судски орган основан од Советот на Европа кој пресудува по случаи во однос на примената на Конвенцијата во државите потписнички, односно постапува по жалби на приватни лица (поединци, неформални групи или приватни правни лица против држава потписничка, како и држава против држава) во однос на примената на Конвенцијата, како и влијанието на судската практика на Судот врз домашните судови и нивната судска практика, запознавањето на стручната и општата јавност со најновите пресуди на Судот е од круцијално значење. „...Практикувањето на принципот и ефектот на res interjeta подрабира и достапност на пресудите на Судот од Стразбур и на македонски јазик. Подолнакво важно е и вклучувањето

¹⁴ Дополнителниот протокол од 2003 кон Конвенцијата за гонење на акти од расистичка и ксенофобична природа направени преку компјутерски системи (Конвенција за сајбер-криминал) од 2001;

¹⁵ Практичен водич за критериумите на допуштеност, Матор Доо Скопје 2013, стр. 13;

на судската практика на Судот од Стразбур во програмите на правните факултети и на Академијата за едукација и обука на судии и обвинители или во програмите на други институции кои организираат остречување и надгледување на одредени групи лица кои професионално треба да ја следаат практиката на Судот (на пример, Адвокатската комора).¹⁶ Важноста на судската практика е дотолку поголема за националните судови имајќи го предвид фактот дека примарната обврска за заштита на правата од Конвенцијата е кај националните судови (во таа смисла и еден од основните критериуми за допуштеност на жалбата пред Судот е испрчување на домашните правни лекови пред поднесување на жалбата). Пресудите на Судот ја толкуваат сообразноста на националните административни мерки, закони и одлуки со членот 10 од Конвенцијата за човекови права и основни слободи. Пресудите на Судот ги анализираат законите и прописите за медиуми и за комуникации во националните држави во случај тие да ги прекршат човековите права на подносителот на претставката. Судот одлучува со помош на добро познатите тестови за легитимноста на целта, законитоста, принципите на демократското општество и пропорционалноста.

4. Медиумите и толерантното општество

Социо-политичките анализи ја потврдуваат двојната улога на медиумите и тоа, од една страна, како инструменти или ползувачи на слободата на изразување, а од друга страна, како насилници над истата оваа слобода. Медиумскиот систем станува еден од критериумите за демократичноста на едно општество, ползувањето и заштитата на човековите права. Од тоа како е поставен медиумскиот систем во една држава зависат и професионалните стандарди и условите за дејствување на медиумите, но и многу битната медиумска култура која е во директна зависност и од политичката култура. Во 1978 година УНЕСКО ја усвојува Декларацијата за основните принципи во врска со придонесот на медиумите за зајакнување на мирот и меѓународното разбирање, за унапредување на човековите права и за спротивставување на расизмот, апартхејдот и поттикнувањето на војна.¹⁷ Медиумите не се креатори на нетолеранција, но можат да создаваат контекст, ситуации,

¹⁶ Пресуди, одлуки во врска со говорот на омраза од судската практика на Европскиот суд за човекови права (подржано од ОБСЕ), Скопје 2012, стр 6;

¹⁷ Declaration on Fundamental Principles concerning the Contribution of the Mass Media to Strengthening Peace and International Understanding, to the Promotion of Human Rights and to Countering Racism, apartheid and incitement to war; <http://portal.unesco.org/en/>;

поволна клима за ширење за нетолеранција или нејзина естетизација. Теоретичарите на демократијата особено ги интересира концентратијата на медиумите, која се случува на глобално и локално ниво. Регулативата на Европската Унија е со континуирана тенденција против концентратија во медиумските системи. Новото мрежно општество овозможува и економска трансформација. Имено, економските политики, економската автономија на владите и односот помеѓу владите и економијата се можни само поради дерегулацијата и либерализацијата што се случува во 80-тите во повеќето земји и поради присуството на инфраструктура на телекомуникациите, информатичките системи и системите на брз пренос (брза дистрибуција) кои овозможуваат технолошки капацитет за системот да работи како целина на глобално ниво. Сега веќе доаѓа до сè почеста вертикална интеграција на компаниите, што се покажува како одличен начин малите компании да се најдат под закрилата на некој гигант, кој, макар посредно, ќе им овозможи да учествуваат на глобалниот пазар. Од аспект на функционирањето на медиумите, ова се покажува како одлично решение, па така глобалните медиуми стануваат моќни финансиски корпорации, кои благодарение на телекомуникациите стануваат сеприсутни. Стратешките цели на европскиот тип на медиумскиот систем се: медиумски систем потпрен на квалитетен јавен радиодифузен центар; плурализам на медиумите; гаранција за независност на медиумите; воведување стандарди во новинарската професија.

Универзалната декларација за човекови права 1948 (член 19) слободата на изразување ја дефинира како: *слобода да се испраќаат и примат информации и идеи преку сите медиуми за целата публика*. Правото на индивидуално да бара и да прима информации од секаков вид, вклучувајќи ги оние коишто се критички за владејачката моќ или структури. Заплашувањето на новинарите и контролата на медиумите е една од главните закани за човекага безбедност и се аспекти на *концептот на човекага безбедност*. Меѓународниот пакт за човекови и граѓански права (ICCPR) во член 19 потсетува дека правата наметнуваат специјални задачи и одговорности. Слободата на изразување и медиуми е третирана како многу чувствително прашање на кое му е потребно посебно внимание. Типичните задачи и одговорности можат да се поврзат пред сè со: објективна информација, односно пронаоѓање на вистината и обезбедување на различни мислења. Правата и нивните ограничувања во секојдневниот живот се објаснети со меѓународните

акти и националните уставни права. Законите можат да предвидат национални тела за мониторинг како што се совети за печат или медиуми со кои ќе се регулираат прашањата за медиумите, а кои вообичаено се составени од експерти и/или претставници од пивното општество. За да биде регулиран медиумскиот систем, мора да се постават одредени стандарди за квалитет и да се поддржува и стимулира конкурентноста. Државата може да бара одредени лиценци кои мораат да бидат издавани на недискриминаторна база. Извршувањето на мониторингот од страна на државата треба да биде изведувачко повеќе мониторинг механизми. На пример, според Меѓународниот пакт за човекови и граѓански права, државите имаат обврска да издаваат извештај на редовни интервали на секои пет години кои се разгледувани од Комитетот за граѓански и политички права. Според интерпретацијата на член 19 од Меѓународниот пакт за човекови и граѓански права, Комитетот исто така може да комуницира, односно да прима жалби од индивиди доколку таа држава го ратификувала првиот Протокол на ИССРР од 1966 (од 104 од 149 до крај на 2002).

Регионалните мониторинг механизми, како Интерамериканскиот и Африканскиот систем, на индивидите им овозможуваат комуникација со Комисијата којашто дава заклучоци и препораки. Во случајот со Европскиот и Интерамериканскиот систем, судот може да донесеува одлуки коишто ги обврзуваат државите и да пресудува во случаи за плаќање отштета. Понатаму, има и мониторинг процедира на Комитетот на министри кој *inter alia* ја покрива слободата на изразување на земјите, членки. Сите конвенции ја предвидуваат можноста за полпаки на земјите, но тие се ретко користени.

Наспроти конвенционалните процедури, има и таканаречени воспоставувани процедури по погрешба, како Слепијален извештувач за промоција и заштита на слободата на изразување и мислење, којшто ја известува Комисијата за човекови права на Обединети нации за ситуацијата со слободите на изразување насекаде во светот и обезбедува опервации, препораки и дава коментари на елементите за човекови права.

Професионалните асоцијации и невладините организации Професионалните организации како Меѓународната федерација на новинарите, Меѓународниот институт за печат и Меѓународната асоцијација на издавачи имаат сеопфатни информации за состојбата со слободата на медиумите во различни држави и региони во светот и ги

поддржуваат своите членови против ограничувањата. Исто така, тие обрнуваат внимание при ситуациите кога овие слободи се запоставени, ограничени или отземени, да лансираат кампањи или итни жалбени акции и да подготвят извештај за одредени проблеми, како медиумска контентрација, државни тајни и транспарентност според слободата за информатиски регулации или корупција. Приста, тие се поддржани од невладините организации коишто се специјализирани за слобода на печатот и медиумите, како во членот 19 за известуваачи без граници, како и за невладини организации чиешто поле на интерес и работа се општите човекови права – Amnesty International, International Society on Human Rights Policy.

5. Новинарската одговорност и разликноста

Новинарите постојано пишуваат за разликноста, за разликите кои се темелат на религија, раса, пол, сексуална припадност, социјално потекло, култура. Разликноста е сензитивно прашање во постконфликтните региони, мултиетничките и мултирелигиските општества, во општествата со доминантни патријархални и конзервативни вредности. Сè позабележливи се меѓународните напори за елиминирање на непрофесионалниот новинарство. Меѓународната федерација на новинарите¹⁸ ги задолжува новинарите со етички кодекс на хуманост и заштита на човековите права. Од новинарот се очекува свесност за одговорноста на неговата работа. Преку медиумите, огромен број информации се ставаат на располагање на јавноста и на тој начин директно се влијае врз јавноста и на реалната одлука што треба да ја донесе секој поединец како потрошувач или како политички субјект. Исто така, се разобличуваат одредени состојби и се актуализираат проблемите.

Овие состојби се одразуваат врз статусот и врз вреднувањето на оваа професија во општествени рамки. „Во текот на последните децении, во услови на растечка конкуренција, порасна професионализацијата во новинарството, иако, кога е во прашање оваа дејност, сè уште не може да се зборува за строги правила на професионализација“¹⁹

¹⁸ <http://www.ifj.org/en/pages/journalism-ethics>.

¹⁹ Glotz/Lampelbacher 1993, стр 142 итај според Štefan Rus Mol, Ана Jugoslava Zagorac Kešer, *Novinarstvo*, Sluо, 2005, стр. 44;

6. Политичката толеранција, слободата на говор и мрежното општество во Турција

Турција традиционално ја негува идејата за силна држава²⁰ со уникатна политичка култура чиј *râison d'être* е заштита на различните безеди на турскиот идентитет, територијата и посебноста. Истовремено таа е свесно и репелитивно елитистичка²¹ во смисла на издигање и континуирано егзистирање (империјално наследство, но и современост на турската политичка историја) на елита која владее и го диктира правецот на политичкиот дискурс, реформите и модернизацијата. Вообичаено опишана како фрагилна,²² турската демократија всушност изискува демократизација, односно завршување на процесот на консолидирање на демократијата. А тоа е континуирана и повторувачка активност која стана беспрекорно прифатено поведење на турските политички елити уште од основањето на републиката, иако не секогаш со ист степен на посветеност и со ист степен на согласност кај народот. Токму затоа консолидацијата на турската демократија е процес кој се уште трае. Впрочем, можеме да зборуваме за демократска Турција во смисла на политички плурализам, избори и институции, но расправата за вредностите и суштината на либералните основи на системот е спорна. Често именуван како *alla turca* демократија, овој модел е *si generalis* во историјата на политичката теорија. Негов пријателен атрибут е секуларизмот, односно лаицизмот, бидејќи тој е уставна категорија, односно принцип конституционално загарантиран речиси еден век. Тој

²⁰ За идејата за силна држава во турската политичка историја види повеќе кај Barkley, J.H. (2000). *The Struggles of a 'Strong' State*. Journal of International Affairs, 54 (6), 87-105; Heper, M. (1985) *The State Tradition in Turkey*. Eothen Press и Heper, M. (1992) *The Problem of the Strong State for the Consolidation of Democracy, Comparative Political Studies*, 25, 169-194;

²¹ Во врска со елитизмот за време на Танзиматот види повеќе кај Abadan-Ulat, N. (1982) *Patterns of Political Modernization and Turkish Democracy*. Paper presented at the London School of Economics as Special University Lecture. <http://degitler.ankara.edu.tr/dergiler/44/685/8711.pdf>; (пристапено на 17 септември 2012 година). За елитизмот во времето на кемалистичката револуција види кај Rabasa, A. and Lagabee, F.S (2008) *The Rise of Political Islam in Turkey*, Rand Corporation, www.rand.org/pubs/monographs/2008 (пристапено на 12 октомври 2012 година). За расцепот на исламисти и секуларисти види кај Toprak, B. (2009) *Turkey: the Islamist-Secularist Divide, in Secularism, Women and the State: The Mediterranean World in the 21st Century*, ed by Kosmin, B. A. and Keysar, A. (2009) Institute for the Study of Secularism in Society and Culture, Trinity College, Hartford, 57-66;

²² Lovell, D. W (2009) *The Challenges for Democracy in Turkey*, Paper presented to the 21st IPSA World Congress, Santiago, Chile, стр. 2;

го претставува јадрото на демократскиот режим и базата на плурализмот, и е главен утилизатор на модернизацијата и прогресот во општеството во кое се тврди дека 99 % од населението припаѓа на муслиманската вероисповест. Дополнителна нагласена карактеристика на моделот во поново време е и силната и бескомпромисна битка за државна контрола и примат во сферата на медиумските слободи и изразувањето. Проблемот со слободата на изразување и медиумската слобода во Турција не е од понов датум. Напротив, се провлекува уште од самото основање на Републиката, но станува особено видлив по првите обиди за артикулација на различно мислење од доминантната и наметната турска државна доктрина според која турската војска има „свет“ завет да се грижи за почитувањето на т.н. црвена линија за која не треба и не смее да се разговара, а се идентификува како дебата за турскиот национален идентитет. Во поконкретна смисла, таа ги опфаќа прапањата за етничкиот идентитет, религијата и историјата надвор од тесните граници на секуларниот национализам.²³ Под влијание на политичките промовирани од ППР (Партијата на правдата и развојот) на Ердоган беа разработени нови првени линии за одбрана на авторитарниот регионален модел кој Турција се обидува да го промовира по 2002 година. Според Jenkins, тоа е делумно заради фактот што Турција никогаш и немала слободни медиуми, но и поради трибализмот кој доминира во политичките дебати во земјата – секоја од страните е подготвена без приговор да прифати што било негативно за другата страна без разлика колку разумно или неразумно тоа и да звучи, исто како што е импулсивно подготвена за неиграње на сето она што може потенцијално да ѝ наштети и да го прогласи тоа како лага, конспирација или провокација.²⁴ Дополнителен проблем, според него, е високиот степен на самоцензура кој постои кај новинарите, како и несразмерно големиот број електронски медиуми (особено ТВ-станции) наспроти печатените медиуми.²⁵

Според угледниот *Репортери без граници*, во 2014 година Турција се наоѓала на 154. место според слободата на медиумите. Во овој нивни извештај се наведува дека и покрај регионалните аспирации, Турција не покажа напредок и продолжува да биде еден од најголемите

²³ Corke, S., Finkel, A. Kramer, D. J. Robbins C. A. and Schenkan, N. (2014) *Democracy in Crisis: Corruption, Media, and Power in Turkey*, A Freedom House Special Report, стр. 3;

²⁴ Jenkins, G., (2012) *A House divided against itself: the deteriorating state of media freedom in Turkey*, Turkey Analyst, 5(3) (пристапено на 19.02.2018);

²⁵ *Ibidem*;

затвори за новинари во светот.²⁶ Овие заклучоци се резултат од анализата на протестите за Гези паркој, кои покажаа дека безбедносните сили употребиле репресивни методи, бил зголемен степенот на самоцензура и уште посилено бил нагласен популистичкиот дискурс предводен од постојаната партија на власт.²⁷ Комплексот прашања кои се однесуваат на обидите на режимот за замолкнување на гласот на слободата и посебно на слободата на говор се тесно поврзани со степенот на демократска развој на Турција и лимитот на религиозните слободи. Иако Турција има децениско искуство со плурализам но и со воени удари, како противтежа на конкурентските концепти во политичкиот милџе, преземањето на власта од страна на ППР во 2002 година беше сериозен предизвик. Уште од самиот почеток ППР внимателно се позиционирала како конзервативна, религиозно сензитивна, доблесна, квази десно-центристичка партија.²⁸ Во текот на вториот мандат таа добила повеќе моќ отколку авторитет, а губењето на авторитетот се должи на застојот во интегративниот процес.²⁹ Изборот на партискиот кандидат Абдула Ѓул, покрај силното противење од страна на секуларистите и војската³⁰ и последователната победа на изборите во 2011 година придонела за етаблирање на ППР како единствен генератор на политичкиот дискурс во последната декада на турската политичка историја, но и главна препрека на иницијативата на домашна промена и европеизација поради намалената посветеност кон ЕУ агендата. Ова се преликува во своевиден парадокс на политичката власт предводена од ППР – истовремена поддршка од мнозинството происламски бирачи и јавно декларирана непоколебливост во нејзината ориентација кон Западот, односно кон ЕУ, при што најголемиот дел од членовите на партијата сè уште ја доживуваат ЕУ како стабилизатор за

²⁶ Според *Репортери без граници*, за време на протестите биле повредени 153 новинари, а притворени се 39. Новинарите биле систематски таргетирани од страна на полицијата, а некогаш и од самите протестанти. Нивото на самоцензура било толку високо што и ТВ-станциите со 24-часовно прикажување вести комплетно ги игнорирале настаните и не известувале за судирите кои го тресеа Истанбул. Види повеќе во *Reporters without borders* (2014) *World Press Freedom Index*, стр. 8, <http://rsf.org> (пристапено на 19.02.2015);

²⁷ Ibidem;

²⁸ Esen, A. T. and Bolukasi, H. T. (2008) *The Attitudes of Key Stakeholders in Turkey towards EU-Turkey Relations: Consensual Discord or Contentious Accord*, in "Talking Turkey in Europe: Towards a Differentiated Communication Strategy", edited by Nathalie Tocci, IAD-TEPAV Project, Istituto Affari Internazionali, Roma, No. 13, 175-199;

²⁹ Ibid., стр. 179;

³⁰ Hayes, J. (2010) *Politics, Identity and Religious Nationalism in Turkey: from Atatürk to the AKP*, Australian Journal of International Affairs, 63 (3), 312-327, стр. 316;

турската демократија и модернизација.³¹ Chislett смета дека ППР имала посебен интерес за забрзување на реформите поради разбирањето дека нештата подобро би се реализирале доколку си дел од ЕУ, а не надвор од ЕУ, но и поради сооченоста со спротивстаувањето од секуларниот естаблишмент на Турција предводен од војската, која историски се спротивставувала на происламското наследство на ППР.³² Но, Когаб-Каровиќ тврди дека и покрај проевропската шимнка (маке-цр) и реториката, ППР во реалност е исламистичка партија чија цел не е вестернизацијата, туку концептот на конзервативна демократија како контраст на либералната демократија.³³ Така што, иако во Партијата може да тврдат дека е религиозно-конзервативна и економски либерална, крајниот продукт според него, е исламска демократија, што во принцип е контрардикција на термините.³⁴ Поткопувањето на кемалистичкиот концепт на секуларизмот и ангажирањето во дебати за прашања како што е носењето шами на јавно место, се повик на големата сила на политичкиот ислам без разлика на ставовите на партиските лидери или поддржувачите и без разлика дали Партијата е вистински исламска или не е. Тоа ја придижува Турција од западно ориентирана кон исламски ориентирана држава.³⁵

Навидум несфатливата леснотија со која ППР го окупира јавниот простор на Турција се должи во голем дел на прифатеноста кај особено широк дел од популацијата (од Турците во централна Анадолија до либералите во Истанбул, Курдите, па дури и некулманите) и на несоодветната и пасивизирана (пред сè) политичка опозиција. Недостатокот на интерес притисок за демократизација врз ППР од страна на левоориентираните партии говори за демократскиот дефицит на Турција, особено по донесувањето на Законот за антитероризам и судските процеси на видни писатели и новинари.³⁶ Домашниот политички

³¹ Aydın, S. and Sakir R., (2007) *Political Islam in Turkey*, in „Political Islam and European Foreign Policy-Perpectives from Muslim Democrats of the Mediterranean“, edited by Emegson, M. and Youngs, R., SERP Working Document No. 265, Brussels, 113-136, стр. 113;

³² Tocci, N. (2004) *Introduction*, in „Turkey's EU Membership: The Moment of Truth“, Chislett, W. Real Instituto Elcano, Area: Europe, Working Paper No. 17/2004, 5-11, стр. 8;

³³ Koгаб Каровиќ, W. J. (2008) *Turkey Under Challenge: Conflicting Ideas and Forces, Turkish Policy Quarterly*, 7 (1), 89-98, стр. 94;

³⁴ Ibid.

³⁵ Ibid., стр. 94;

³⁶ Onis, Z. (2009) „*Conservative Globalists versus Defensive Nationalists Political Parties and Paradoxes of Europeanisation in Turkey*“, in „Turkey's Road to European Union membership: National Identity and Political Change“, Susannah Verney and Kostas Iakitis (eds.), Routledge, Oxon, 35-49, стр. 44;

контекст е дополнително комплициран поради нискиот степен на слобода на изразување и генералната состојба на медиумскиот простор. Медиумите се поделени на поддржувачи и опоненти на политиката на ИПР, што е резултат на фасилитацијата на процесот на подвојување преку давање лесни кредити за креирање нови медиумски куќи кои би биле поддржувачи и истовремена закана со даночно гонење за медиумите кои пројавувале опозициски ставови (на пример, случајот со Dogan Media Group и казната од 2,5 милијарди долари).³⁷ Во оваа смисла, иако Турција има навидум диверзифицирана медиумска сцена, таа е поделена на пет главни конгломерати кои доминираат во медиумскиот простор.³⁸ Внатрешната борба за моќ меѓу концептот на секуларизам и на исламизам целосно се пресликува на медиумската сцена каде пройсламистичките медиуми како Zaman, Star и Sabah (на турски јазик) и Today's Zaman (на англиски јазик) до скоро доминираа во информативната сфера, на сметка на некогаш влијателните просекуларистички медиуми: Hürriyet, Milliyet и Cumhuriyet (на турски јазик) и Hürriyet Daily News (на англиски јазик).³⁹ И покрај обидите за усогласување на медиумската сцена и практика со европската, напредокот во оваа сфера⁴⁰ директно го допира прашањето за состојбата на демократијата и владеењето на правото. Дополнителен проблем се репресивните закони кои се насочени кон канализирање и намалување на слободата на изразувањето (Кривичниот закон и Законот за антитероризам кои предвидуваат серија рестрикции во изразување и изразување) и сепак, недостатокот на витални медиумски претставници

³⁷ Даночната евазија е прилично чест начин на економско однесување во Турција, но оваа група се соочи со казна од 2,5 милијарди долари за неплатени даноци по посветеното и детално известување за корупциски скандал на перее пари преку исламските фондови за добротворни цели во Германија од страна на постари членови на владата на ИПР во 2008 година. Stratfor Special Report (2010). *Islam, Secularism and the Battle for Turkey's Future*, стр. 8;

³⁸ Петте конгломерати на медиумската сцена на Турција се претставени од: Dogan Media Group, Calik Holding, Cukurova Holding, Dogus Grubu i Cinerubu –Ishan Holding. Најмоќна е групацијата Dogan Media Group, која во своја сопственост има 26 ТВ-станции (вклучително CNN Turk), 4 радиостаници, 6 дневни весници и е одговорна за 40% од тогашната циркулација на национални весници на дневна база во Турција. Tunc, A. (2011-2012) *Turkey's Bumpy Road to Democracy: The Current Issues and Challenges Ahead for Freedom of Expression*, Eurodialogue, Vol. 1, Center for European Studies, Athens, стр. 16-17;

³⁹ Stratfor, op. cit., стр. 12;

⁴⁰ На пример, донесениот Закон за сопственичка структура на медиумите со кои се предвидува можност за странски капитал во медиумска куќа во висина од максимум 50% и само доколку истиот инвеститор не вложи во повеќе од две претпријатија. Tunc, op. cit., стр. 17.

на малцинствата и самонаметната цензура кај новинарите.⁴¹ Сепак, најголем предизвик е укинувањето на фамозниот член 301 од Кривичниот закон.⁴² Овој член е донесен со реформските промени во 2005 година како замена на член 159 од претходниот Кривичен закон на Турција. Со него се предвидува можност за кривично гонење доколку се утврди: јавно негирање на турскиот етнички идентитет, Републиката, Собранието (со предвидена казна во траење од шест месеци до три години) и јавно негирање на Владата на Република Турција, судските институции, војската и безбедносните структури (со предвидена казна во траење од шест месеци до две години).⁴³ По притисокот од страна на ЕУ, во 2008 година членот беше променет во смисла на замена на концептот турски национален идентитет со турска нација. Проблематизирањето на членот 301 произлегува од процената дека неговата содржина е нејасно и широко определена и дека може да биде толкувана арбитражно за гонење на сите кои имаат спротивно мислење од власта или сакаат да искажат критичизам.⁴⁴ Тоа го покажува практиката од минатите години кога политичката власт го користеше како механизам за рестрикција на слободата на медиумите заради навреда на турска држава или нација и контрола на критичкото мислење поради кое многу интелектуалци и новинари се соочија со сулуски постапки и затворски казни. Се проценува дека над 60 новинари се осудени согласно овој член како и високопрофилираните случаи на нобеловецот Орхан Памук (постапката била поведена поради неговото интервју во кое зборува за смртта на Курдите и Ерменците, но подоцна обвинението било отфрлено), Елиф Сафак и новинарот Храгт Динк (поради искажување историски ставови во врска со ерменскиот геноцид, постапката против него била поведена па суспендирана, а подоцна во јануари 2007 година тој бил убиен).⁴⁵

⁴¹ Ibid., стр. 19-23;

⁴² Algan, B. (2008) *The Brand New Version of Article 301 of Turkish Penal Code and the Future of Freedom of Expression Cases in Turkey*, German Law Journal, 9 (12), 2237-2252, www.germanlawjournal.com (пристапено на 12 октомври 2012 година);

⁴³ Ibidem;

⁴⁴ Аргументирана расправа за членот 301 види кај Bulent Algan. Според него, основата на турскиот Кривичен закон од 1926 година бил Италијанскиот кривичен закон од тоа време согласно кој била казнива навредата на „италијанската нација“, а не на тоа што значи да се биде Италијанец. Algan, op. cit.

⁴⁵ Onis, 2009, op. cit., стр. 43. Случајот на Храгт Динк всушност ја отвори вистинската дебата за проблемот со толкувањето и содржината на членот 301, па следеше јавно претривање од страна на Владата и промена (намалување на казната од три на две години, отстранување на одредбата за казна на турски граѓанин доколку направи повреда по овој член во странство и барање дозвола од министерство за правда за гонење);

Според Howell, членот 301 е доказ за сензитивноста на турската торлост, но истовремено и потврда за неопходноста од демократизација на Турција бидејќи ваков вид на закони не се природни за демократски општества, тие се против владеењето на првото бидејќи нивниот концепт е толку арбитражен, и се самопоразителни бидејќи ваков вид на закони се копнесија на слабост.⁴⁶

Дополнителен ефект има поранешниот член 312/сеташен член 216 од Кривичниот закон на Турција според кој се забранува поттикнување на расна или религиозна омраза, односно се санкционира бласфемија. Интересно е да се забележи дека согласно овој член во 1999 година беше осуден и сепашниот претседател на Република Турција – Ердоган на 10-месечна затворска казна.⁴⁷ Инаку, повикувањето на овој контроверзен член вообичаено се случува при прогон на новинари кои известуваат за состојбата на турско-курдските прашања (карактеристични примери се случаите Бирдал, Бенпикчи и Гертер)⁴⁸ или во случаи на замолкнување на новини за турско-ерменско помирување како кај Нисанџан во 2013 година, на Zalewski тврди дека само во текот на 2014 година во Турција биле уапсени околу 40-тина лица под ова обвинение.⁴⁹ По нападот на Chatie Hebdo во Париз, употребата на членот 216 сè повеќе се однесува на заштитата на Пророкот од потсмев. Жестока реторика против сатирични прикази на религиозни мотиви и личности ја практикуваат и турскиот претседател Ердоган кој смета дека тероризмот не се остварува само преку употреба на оружје туку и преку напади на светите вредности и религиозните верувања, и турскиот премиер Давитоглу, кој иако присуствуваше на маршот во Париз заедно со останатите светски лидери, проќајќи го во Турција изјави дека тоа го направил во знак на протест против тероризмот, а не во знак на поддршка на Chatie Hebdo, додавајќи дека слободата на изразување не значи слобода за нанесување навреди и дека Турција нема да дозволи Пророкот да биде навредуван.⁵⁰ Во текот на декадеката декада и бизнис-елитата на Турција се соочува со проблемот изминатата декада и бизнис-елитата на Турција се соочува со проблемот на позиционирање како поддржувачи и опоненти на власта на ППР.

⁴⁶ Lovell, op. cit., стр. 8;

⁴⁷ Yavuz, H. M. (2009) *Secularism and Muslim democracy in Turkey*, Cambridge University Press, стр. 67;

⁴⁸ Yildiz, K. (2005) *The Kurds in Turkey- EU Accession and human rights*, Pluto Press, London, стр. 51-53;

⁴⁹ Zalewski, P. (2015) *Turkey's Blasphemy Barometer-Sacrificing Free Speech in Istanbul*, Foreign Affairs, (www.foreignaffairs.com), пристапено на 19.02.2015;

⁵⁰ Ibidem;

Турската економија е доминиранирана од групации како Sabanci, Koc, Dogan, Dogus, Zorlu и Saik, од кои првите четири се повеќе просекуларистички ориентирани за разлика од Zorlu и Saik кои имаат опортунистички пристап, особено од аспект на акумулација на приходи од што е можно повеќе извори (приклучност на пазари за автомобили, електрична енергија и други бизниси) и иако не се посветени верниши во проislamската агенда на ППР, сепак одржуваат блиски односи со челиците на партијата и особено со движењето Гүлен кое е главен пропонент на последната година Турција во последните четири декади.⁵¹ Во текот на последната година воочливо е зголемен притисокот од страна на бизнис-секторот за, како што самите укажуваат, „нормализација“ на состојбите, особено од аспект на слободата на медиумите и реформи на правосудниот систем.⁵² Ова особено се забележува по силниот удар врз турската економија по рушењето на рускиот авион и последователниот прекин на економските релации меѓу двете земји. Ситуацијата на домашната политичка сцена дополнително се комплицира со влошувањето на односите меѓу Ердоган и Гүлен – некогаш негова голем пријател и поддржувач, латентен противник, а од скоро и дуг непријател. Најсилен удар врз медиумската структура на бизнис-конгломератот под влијание на Гүлен се случи само неколку дена пред ноемвриските вопретни избори во Турција кога претставници на МВР на Турција упаднаа во сепингето на медиумската куќа Коза Илпек во Истанбул. И последователното апсење на уредникот и новинар од Nokta само два дена по изборите.⁵³ Во серија апсења во изминатите години затворени се стотици граѓани на Турција (околу 700-тини и бројката постојано расте) заради сомнение за обил за државен удар, тероризам итн. Голем удел во политизација на проблемот имаа провладините медиуми и новинари кои дадоа популарност на владината мерка за пресметка со „непријателите на државата“ како што се наречени. Последниот во серијата настани се случи на 8.12.2015 година, кога беа уапсени 20-тина лица. Во периодот од август 2014 година – кога Ердоган беше избран за претседател на Турција – до април 2016 година повеќе од 200 лица (вклучително и деца од средношколска возраст) беа таргетирани од страна на правосудните органи за нанесување навреда врз Претседателот на Републиката, согласно член 299 од Кривичниот закон на Турција, за што се предвидува казна од една до четири години,

⁵¹ Shtafor, op. cit., стр. 7;

⁵² www.hipturedailynews.com;

⁵³ www.theguardian.com;

а осудени се повеќе од 70 луѓе.⁵⁴ На крајот на октомври 2015 година, новинарот Nesati Dogru од дневниот весник Sözcü беше осуден на 11 месеци и 20 дена затвор за нанесување навреда на Претседателот. Тој е само последен во низата новинари кои се обвинети и/или осудени согласно овој член пред неуспешниот воен удар од јули 2016 година. Во март 2015 година беше изречена идентична казна, подоцна заменета со парична, за карикатуристите Bahadır Bağcı и Özgür Audoğan од турскиот сатиричен весник Reşatpen. На сличен начин, иако во помал обем, со новинарките се пресметува и турскиот премиер Давитоглу. Имено, во пролетта 2016 година беа осудени тројца новинари од дневниот весник „Заман“ за постирање навредливи твитови за премиерот врз основа на членовите 125/1, 2, 3-а, 4 и 53/1 за навреда на јавни службеници.⁵⁵

Цензурата е особено корисна алатка што ја применуваат турските власти на прилично инвентивни начини – блокирање на социјални медиуми (Facebook), пристап до YouTube платформата, Twitter, објави на портали за вести итн. Цензурата е олеснета со донесување на Законот за регулирање на објави на интернет (број 5651) во ноември 2007 година и измените од декември 2013 година со кои беше овозможено блокирање на пристап до интернет страници кои Владата смета дека се опасни. Европскиот суд за човекови права на први декември 2015 година во случај на новинари против Турција донесе пресуда дека блокирањето на YouTube било ограничување на слободата на изразување.⁵⁶ Самиот Ердоган тврди дека Турција е земја во која слободата нема граници и дека состојбата со слободата на изразување е подобра од многу земји во ЕУ. Парадоксално, оваа негова изјава е дадена како дел од одговорот на прашањето на еден фински новинар дали Ердоган е диктатор, поставено на прес-конференција организирана по повод посетата на финскиот претседател на Турција на 13.10.2015 година. Притоа, значајно е да се напомене дека првата негова реакција е контрапрашање – од која редакција доаѓа новинарот.⁵⁷

Во контекст на соодносот и одмерувањето на моќта во турското милје меѓу ППР и сите останати се и случувањата од декември 2014 година кога беше спроведено апсење на главниот и одговорен уредник на „Заман“ – Екрем Думанли и триесетина други лица под обвинение за формирање, помагање и членство во терористичка организација,

⁵⁴ www.hurriyetdailynews.com;

⁵⁵ www.todayszaman.com;

⁵⁶ www.reuters.com;

⁵⁷ www.hurriyetdailynews.com/turkey-where-freedom-has-no-limits;

како и за нанесување навреди и бласфемија.⁵⁸ Под силен притисок на јавноста (домашна и меѓународна), Dumanlı и седуммина лица беа пуштени на слобода, а настанот беше оценет како лов на вештерки.⁵⁹ Во 2012 (61 новинар во затвор) и 2013 година (49 новинари во затвор), Турција беше прогласена за земја со најголем број новинари во затвор, според Комитетот за заштита на новинари.⁶⁰ Во 2014 година бројката опадна на 40 новинари во затвор (беа ослободени 8 новинари), но тоа се должи главно на фактот што на почетокот од 2014 (јануари) беа укинати судовите со специјална надлежност кои беа формирани за случајот Ергенекон, односно како што тврди Владата, справување со криминални групи кои имале намера да го срушат поредокот во земјата, односно да извршат државен удар.

Сепак, најсериозниот напад врз медиумските слободи следеше по неуспешниот воен удар од 15.7.2016 година. Неизвесната ноќ над Турција, во која светските медиуми јавуваа за успех на турската војска во преземањето на власта освен што однесе скоро 300 животи, репозиционирање на државата на меѓународен план и зајакнување на моќта на Ердоган, донесе крупни промени во интерната демократска динамика на Турција. Непосредно по воениот удар, турските власти презедоа низа мерки за задушување на потенцијалните критични гласови, при што голем дел од медиумите и новинарите беа уапсени и притворени. На крајот на јули 2016 година беа уапсени 47 поранешни вработени во дневниот весник Zaman, од кои дури 13 беа задржани во притвор. Обвинението се однесуваше за поддршка на терористичка организација поврзана со обид за рушење на уставниот поредок на Република Турција. Имено, групацијата Феза, во чија сопственост беа и печатените медиуми Zaman и Today's Zaman, беше преземена од страна на Владата уште во март 2016 по наредба на Истанбулското обвинителство поради сомнение за поврзаност со терористичката организација ФЕТО на турскиот имам Фегулах Ѓулен. Дополнително, турските власти донесоа одлука за затворање на три новински агенции, 16 телевизиски канали, 45 дневни весници, 15 неделни весници/магазини и 29 издавачки куќи.⁶¹

⁵⁸ Spencer, R. (2014) Turkey president launches crackdown on opposition 'in their lairs' as 23 arrested, The Telegraph, www.telegraph.co.uk (пристапено на 19.02.2015);

⁵⁹ Dumanli, E. (2015), Turkey's witch hunt against the media, The Washington Post, www.washingtonpost.com. Види повеќе кај Williams, Y. (2015) Speaking truth to power, The Huffington Post, www.huffingtonpost.com;

⁶⁰ <https://cpj.org/imprisoned/2014>;

⁶¹ Листа на затворени медиуми: Дневни весници: Adana Haber, Adana Medya, Akdeniz Türk, Şuhut'un Sesi, Kurtuluş, Lider, İncehisar, Durum, Türkiye, Antalya, Yerel

На 11 август беа приведени и 42 новинари од ТРТ – Турската државна телевизија. Покрај обвиненијата, на новинарите им е забранет излез од Турција, а новинските агенции јавуваат и за забрана на влез во Турскиот парламент на околу 200 новинари.

Турција претставува модел за толеранција во однос на религиозните верувања и слободи. Но, толеранцијата во политичката арена е сè уште недостајна. Стегите на системот на контрола и попречување на потенцијални конкурентски концепти што функционираа по Втората светска војна, во илјубално општество кое се стреми кон демократија треба да исчезнат. Особено во делот на слобода на медиуми и говор кои во развиените зрели демократии се сметаат за непроцентлива вредност и *conditio sine qua non*. Аналитичарите честопати немилосрдно и неоправдано ја дескрибираат Турција како држава која постои благодарение на самолеплива лента и жици кои ги држат заедно сите нејзини делови (Sazak). Но, засега неспорно е дека се во право кога укажуваат дека иако Турците постојано ја истакнуваат земјата како пример за културен мозаик, власта ги замолкнува тласовите на мноштвото култури, буквално и метафорички, за да го одржи дијалогот во монотона хармонија.⁶² Зајакнување на толеранцијата и промоција на

Bakış, Nizar, Vatman, Vatman Postası, Vatman Doğuş, Bingöl Olay, İskenderim Olay, Ekonomi, Ege'de Son Söz, Demokart Gebeze, Kosaçlı Manset, Vizim Kosaçlı Haber Kılavuz, Gediz, Zafer, Nisar, Turçulu Navaçdis, Milas Feza, Türkiye'de Yeni Yıldız, Nakikat, Urfa Haber Ajansı, Ajans 11, Yeni Emek, Vanaz Postası, Son Nokta, Mertir Haber, Millet, Bugün, Mevda, Özgür Düşünce, Taraf, Yüpa Vakfı, Yeni Hayat, Zaman, Today's Zaman, Nedeliği, venenisi: Akademik Araştırmalar, Aksiyon, Asya Pasifik, Bishket Coşuk, Dyalog, Avlasya, Ekolife, Ekoloji, Fomlatın, Gonca, Gül Yarığlı, Nektar, Sızın, Yağmur, Yeni Ümit, Zivce Raporostanisi: Aksaray Mavi, Aktibel, Berfin, Bucur, Şhan, Dina, Estra, Haber Radyo Ege, Herkül, Jest, Kanaltrk, Radyo 59, Radyo Ale Rehberi, Radyo Banteli, Radyo Şhan, Radyo Fıklı, Radyo Kİre, Radyo Mehmet, Radyo Nur, Radyo Şemşik, Samanyolu Haber, Umut, Yağmur, İzlayıcıları kulları: Alpbirç, Buzak Basın Yayın Dağıtım, Defne, Doşınay Eğitim Yayın Dağıtım, Giresun Basın Yayın Dağıtım, Gonca, Gülyüçür, GYU, Işık Akademi, Işık Özel Eğitim, İklim Basın Yayın Pazarlama, Kaydırak, Kayrak, Kevcan Basın Yayıncılık, Kusak, Müştü, Nil, Rehber, Şirah Basın Yayın Reklamcılık Eğitim Arçları, Sütlm, Şahdamar Ufk Basın Yayın Haber Ajansı Pazarlama, Ufuk, Waşanhaneya Nil, Yay Basın Dağıtım, Yeni Akademi, Ufuk Hazine, Zambak Basın Yayın Eğitim Turizm, ТВ-станиси: Barts TV, Bugün TV, San Erzinçan TV, Dina TV, Hira TV, İmtek TV, Kanal 124, Kanaltrk, MC TV, Mehmet TV, Mertir TV, Samanyolu Haber, Samanyolu TV, SKT TV, Tuna Shopping TV, Yumşak TV, Новинска агенции: Şhan Haber Ajansı, Mühürli Haber Ajansı SEM Haber Ajansı, Види на: www.imctv.com.tr, Sazak, S. C. (2016), Turkey's hope, Foreign Affairs, www.foreignaffairs.com;

J. Vachovska Nedik, I. Račinovska Pandeva, Politichkaka tolerançija.. inkluzivnosta vis-a-vis malpinstvata⁶³ e препоракa и на ЕУ за Турција како земја кандидат за членство која мора да направи дополнителни напори доколку се стреми кон успешна европеизација и интеграција.

7. Заклучок

Информатичката технологија го измени социјалниот амбиент. Во либералните општества имаме масовна продукција на информации кои ја објакнуваат политичката култура. Политичката комуникација креирана од масовните медиуми имаше низа деформации опасни за демократијата, и тоа: естетизација на политикa, медиумски монопол на јавната Дебата, интерпретација на другото мислење како спротивставено, неутрализирање на политичката јавност. Вмрежената јавна сфера нуди можност за корекција на овие состојби, таа овозможи поединците да ја амортизираат моќта на мас-медиумите и поединците да пролупираат и организираат политичка акција. Но, вмрежната јавна сфера ги покажува и тенденциите на едно општество: митската свест, ирационалните пориви, грубите страсти, агресивноста.

Во медиумската состојба во Турција има континуирана борба на релативно детерминирани и поларизирани групи. Идеите за надмоќ се искажуваат со намера да ги маргинализираат сите кои не припаѓаат на одредена група, како и со намера за протон и изолација. Во такви случаи слободата на изразување е прешироко толкувана и преминува во други форми. Ова е плавен генератор на нетолеранција и предресуди врз национална, етничка, религиска и други основи. Овие појави ја актуализираат дискусијата за слободата на изразување, нејзините меѓународни (меѓународно-правни документи и практиките на Европскиот суд за човекови права) и национални правни основи, нејзините ограничувања и злоупотреба на оваа слобода.

Користена литература:

Abadan-Ulat, N. (1982) *Patterns of Political Modernization and Turkish Democracy*, Paper presented at the London School of Economics as Special University Lecture. <http://dergiler.dikika.edu.tr>;

⁶² Turkey Progress Report (2012), European Commission, Brussels, за подетално види на: ec.europa.eu/enlargement/pdf/tkey_documents/2011;

- Algan, B. (2008) *The Brand New Version of Article 301 of Turkish Penal Code and the Future of Freedom of Expression Cases in Turkey*, German Law Journal, 9 (12), www.germanlawjournal.com;
- Aydin, S. and Cakir R., (2007) *Political Islam in Turkey*, in "Political Islam and European Foreign Policy-Perspectives from Muslim Democrats of the Mediterranean", edited by Emerson, M. and Youngs, R., CEPS Working Document No. 265, Brussels;
- Barkley, J.H. (2000). *The Struggles of a 'Strong' State*. Journal of International Affairs, 54 (6);
- Corke, S., Finkel, A. Kramer, D.J. Robbins C. A. and Schenkkan, N. (2014) *Democracy in Crisis: Corruption, Media, and Power in Turkey*, A Freedom House Special Report;
- Dumanli, E. (2015) Turkey's witch hunt against the media, The Washington Post;
- Esen, A. T. and Bolukbasi, H. T (2008) *The Attitudes of Key Stakeholders in Turkey towards EU-Turkey Relations: Consensual Discord or Contentious Accord*, in "Talking Turkey in Europe: Towards a Differentiated Communication Strategy", edited by Nathalie Tocci, IAI-TEPAV Project, Istituto Affari Internazionali, Roma, No. 13;
- Haynes, J. (2010) Politics, Identity and Religious Nationalism in Turkey: from Atatürk to the AKP, Australian Journal of International Affairs, 63 (3);
- Heper, M. (1985) *The State Tradition in Turkey*. Eothen Press;
- Heper, M. (1992) The Problem of the Strong State for the Consolidation of Democracy, *Comparative Political Studies*, 25;
- Jenkins, G., (2012) *A House divided against itself: the deteriorating state of media freedom in Turkey*, Turkey Analyst, 5 (3);
- Korab Karpowitz, W. J. (2008) Turkey Under Challenge: Conflicting Ideas and Forces, *Turkish Policy Quarterly*, 7 (1);
- Lovell, D. W (2009) *The Challenges for Democracy in Turkey*, Paper presented to the 21st IPSA World Congress, Santiago, Chile;
- Onis, Z. (2009) *Conservative Globalists versus Defensive Nationalists' Political Parties and Paradoxes of Europeanisation in Turkey*, in "Turkey's Road to European Union membership: National Identity and Political Change", edited by Susannah Verney and Kostas Ifantidis, Routledge, Oxon;
- Rabasa, A. and Larrabee, F. S (2008) *The Rise of Political Islam in Turkey*. Rand Corporation, www.rand.org;
- Reporters without borders (2014) *World Press Freedom Index*, <http://rsf.org>;
- Sazak, S.C.(2016). Turkey's hope, Foreign Affairs, www.foreignaffairs.com;

- Spencer, R. (2014) Turkey president launches crackdown on opposition 'in their lairs' as 23 arrested, The Telegraph, www.telegraph.co.uk;
- Straifor Special Report (2010) *Islam, Secularism and the Battle for Turkey's Future*;
- Tocci, N. (2004) Introduction, in "Turkey's EU Membership: The Moment of Truth", Chislett, W. Real Instituto Elcano, Area: Europe, Working Paper No. 17/2004;
- Toprak, B. (2009) *Turkey: the Islamist-Secularist Divide, in Secularism, Women and the State: The Mediterranean World in the 21st Century*, edited by Kosmin, B. A. and Keysar, A. (2009), Institute for the Study of Secularism in Society and Culture, Trinity College, Hartford;
- Tunc, A. (2011-2012) *Turkey's Bumpy Road to Democracy: The Current Issues and Challenges Ahead for Freedom of Expression*, in Eurodialogue, Vol. 1, Center for European Studies, Athens;
- Turkey 2012 Progress Report (2012) European Commission, Brussels, www.europa.eu/enlargement;
- Yavuz, H. M. (2009) *Secularism and Muslim democracy in Turkey*, Cambridge University Press;
- Yildiz, K. (2005) *The Kurds in Turkey- EU Accession and human rights*, Pluto Press, London;
- Zalewski, P. (2015) *Turkey's Blasphemy Barometer-Sacrificing Free Speech in Istanbul*, Foreign Affairs, www.foreignaffairs.com;
- Kreiser, H. (2001). *Conversation with Manuel Castells*;
- Јокаи Бенклер (2009)., Богатство на мрежите, Скопје;
- Конвенција за укинување на сите форми на расна дискриминација на ООН од 1965;
- Рамковната одлука за расистички и ксенофобични кривични дела на Европската Унија од 28 ноември 2008 година;
- Дополнителниот протокол од 2003 кон Конвенцијата за гонење на акти од расистичка и ксенофобична природа направени преку компјутерски системи (Конвенција за сајбер-криминал) од 2001;
- Практичен водич за критериумите на допуштено, Магор Доо Скопје 2013;
- Пресуди одлуки во врска со говорот на омраза од судската пракса на Европскиот суд за човекови права (подржано од ОБСЕ), (2012) Скенпоинт, Скопје;
- Štefan Rus Mol, Ana Jugoslava Zagorac Keršer (2005)., *Novinarstvo*, Cluj.

Prof. Dr. Jasna Bachovska Nedje, Faculty of Law "Justinianus Primus",
Skopje
Prof. Dr. Irena Rajcimovska Randeva, Faculty of Law "Justinianus Primus",
Skopje

POLITICAL TOLERANCE, FREEDOM OF SPEECH AND NETWORK SOCIETY (TURKEY AS A CASE STUDY)

An Abstract

The new information economy designs the socio-political future. Furthermore, fundamental democratic values such as political tolerance, political competence of the citizen and citizens' reliance in the institutions, have also been redesigned. All of these factors have become global criteria for democracy. The rearrange of the networked public sphere (Benkler) has redefined political freedom and while the limits of political freedom are enlarging, the costs of becoming a speaker are dropping to an extremely low level. The capacity of the individual to participate actively in the public sphere is immense. These socio-communicational transformations present a milestone to an authoritarian states in their effort to maintain control over the public sphere. Turkey's case offers important lessons in terms of freedom of speech in the period after the takeover of power by the ruling Justice and Development Party of Erdogan. Turkey is the world champion in terms of the number of journalists in jail, in terms of the number of lawsuits before against persons for offence of the President and the Prime Minister before the domestic courts (with an extremely extensive interpretation of the notion of terrorism), and in terms of the number of lawsuits before the European Court of Human Rights. Moreover, the case law of the ECtHR is confronted by an extraordinary situation in which the leader of a country is also accused of hate speech, and part of the Turkish media that have remained out of the reach of the state control are faced with daily challenges posed by the authoritarian government. As a politically polarized country, Turkey is additionally traumatized by the several decade long efforts to finalize the EU integration process. The efforts to incorporate the country are hampered by the persecution of opponents, which has become part of the daily practice of politics. This tendency is quite justifiably labeled as "normalization of hatred" by Vulliamy, and can lead to a definite backslide of Turkey on it's European path, and to the return of "clash of civilizations" paradigm.

Key words: political tolerance, freedom of speech, Turkey, networked public sphere, media

доц.д-р Драги Рапковски¹

ОПРЕДУВАЊЕ НА НАДЛЕЖНОСТА НА СУДОТ ВО СПОРОВИТЕ КОИ ПРОИЗЛЕГУВААТ ОД УПОТРЕБАТА НА ОБЛАК (CLOUD) ТЕХНОЛОГИЈАТА

Изворна научна статија
УДК:347.98:1004.75:004.455

Резиме

Дискутирањето на можните места во кои би можела да биде утврдена надлежноста за решавањето на хипотетички облак (Cloud) спор ни открива дека прашањето на надлежност кај случаите кои се поврзани со облак (Cloud) технологијата, претставува комплексно прашање. Пред дојдок (dot-com) бумот во 90-тите години, месната надлежност била врзана речиси исклучиво со физичката локација на компаниите, но глобализацијата и интернетот го модернизирала комуникациското животно, а трансакциските методи еволуирала до тој степен што комуникацијата речиси целосно се осоварува во електронски нати, додека референците (и за стоките и за специјализираните предмети) на конвенционалните провајдери во четири зида им го отстапија местото на онлајн кулчувањето и аукцијата на веб-сајтови, како што се eBay и Amazon. Трудот е фокусиран на анализа на клучни и релевантни случаи за судската надлежност во споровите од употребата на cloud технологијата, и дава одредени предлог-решенија за справување со предизвиците пред правото во врска со ваквите спорови.

Клучни зборови: облак (cloud) технологија, надлежност, јурисдикција

¹ Доцент на Правниот факултет „Јустинијан Први“ во Скопје.

